

ságot csak az értelmiség vezetheti be a Hatalom épületébe. Tudjuk, a pár évvel későbbi események nem igazolták ezeket a jóslatokat. A fiatal Birkut egyedül is betalált oda. Látnoki film saját sorsát illetően. Ahogy a műben készülő alkotást, úgy a Márványembert sem vetítik Lengyelországban. A történet pedig azóta is tart.

Pikó András

A tabló és a pamflet

/Wajda: A vasember/

Jóleső érzéssel láttam a tavasszal, hogy Andrzej Wajda felkavaró történelmi tablója, A márványember, még ma is hat. Én 1979-ben láttam a szegedi Vörös Csillag moziban, háromszor, mindannyiszor szinte üres nézőtér előtt. Most tömött kollégiumi vetítőterekben ment, s mint Pikó András esszéje bizonyítja, a közönség meg is érezte Wajda legfőbb, elévülhetetlen mondanivalóját: "A történet azóta is tart." Wajda ezt annyira tudta, hogy el is készítette a film folytatását, A vasembert, mely 1981-ben nagydíjat kapott Cannes-ben. Valószínűleg szerencsétlenségére, mert nem olyan jó film, mint amilyen fontos, s a tendenciózus díjazás folytán az akkori kritikusok érzelmeszedésének bekövetkeztéig valószínűleg rajta marad a rosszízű "politikai pamflet" megbélyegzés.

Én Varsóban láttam a filmet /először/, az első vetítési nap legelső előadásán, s bár A vasember valóban úgy aránylik elődjéhez, mint egy Tolsztoj nagyrealista tabló egy indulattól fűtött narodnyik pamflethez, ez engem sem akkor, sem most túlzottan nem zavar. Míg eljön az idő, hogy itt is látható lesz egy filmmúzeumban, talán nem érdektelen - akkori naplóm segítségével - felelevenítem a filmrendező és az ifjú Birkut történetének folytatását.

A sztori fő cselekményszála az 1980. augusztusi gdanski sztrájkok idején játszódik. A varsói tévétől egy riportert /Winkelt/ küldenek Gdanskba, hogy "leleplező riportot" készítsen a sztrájkolókról, különösen egy fiatal munkásvezérről, Tomczykról. Mateusz Tomczyk Birkut törvénytelen fia, a dosszié szerint antiszocialista

elem, iszákos, idegbeteg, kötekedő. Winkel megkezdi a nyomozást, fokozatosan kibomlik előtte a múlt.

Tomczyk sorsa Birkut sorsából nőtt ki. Mérnökhallgató volt, s apjával lakott együtt Gdanskban. A 68-as diákmozgalmak során azonban végzetesen összeveszett apjával. Ő ment volna a többiekkel együtt bele a vakvilágba, apja azonban bezárta a lakásba, mondván, hogy ha majd valóban itt lesz az ideje, együtt mennek. Nem, mi már sohasem megyünk együtt, üvölti Tomczyk. Aztán eljön 1970 decembere, s a sztrájkoló, tüntető munkások a főiskola elé vonulnak, kérik a diákokat, hogy csatlakozzanak hozzájuk. Azok azonban nem mozdulnak. 68-ban nem segítettek a munkások, bedőltek Gomulka anti-cionista demagógiájának, s hagyták, hogy a rendőrök elvigyék a diákvezetőket - most ők maradnak az iskola falai között. És megkezdődnek a katonai ellenakciók, eldördül a sortűz. Itt megdöbbenő, eredeti híradófelvételek is peregnek, tisztán, hatalmas kinagyításban a tábori csendőrök, amint a munkásokat gumibotozzák. Torokszorongató a feltárt tragédia: milyen megosztott volt a nemzet 68-70-ben, s különösen megrázó, hogy Wajda filmjében mindez apa és fia tragédiájaként bontakozik ki. Mateusz számára borzalmas, kijózanító felismerés, amikor megtudja, hogy apja is a rendőrsortűz áldozatai között van. A temetés bemutatására Wajda ismét dokumentum-képsorokat használ: a halottakat jeltelen sírba temetik, a hozzátartozók ma sem tudják, szeretteik hol fekszenek. Mateusz nem bírja tovább a feszültséget és a lelkiismeretfurdalást: amikor Gierek, az új pártvezető beköszöntő beszédét mondja a tévében, a kollégiumi társalgóban felkap egy széket, s összetöri a készüléket. Mentők viszik el, elmeógyógyintézetbe zárják. Kikerülése után nem folytatja tanulmányait, a gdanski hajógyárba megy dolgozni. Szakszervezeti aktívista lesz, de végül elbocsájtják.

Ekkor jön össze Agnieszkával, a filmrendező-tanulóval, akit már A márványemberből ismerünk. Szerelmük története a film leggyengébb része, sok helyütt valóban sablonos. A pamfletiz egyre erősödik, de akkor, 1980 végén még a zseniális filmrendező sem kerülhet-e ezt el. A történet a sztrájk befejezésével, a kormány és a munkásság közti megegyezéssel zárul. Winkel képtelen megcsinálni a megrendelt riportot, ám az aljas feladat elleni lázadása már post fes-

ta történik: a megbízást adó KB funkcionáriust időközben leváltották, küldetésével Varsóban senki sem törődik. A riporter szédelegve áll az ünneplő tömegben. Valaki odalép hozzá, s kirántja a kabátja alól a titkos mikrofont, amin eddig a bizalmas beszélgetéseket felvette. "Most már előveheted nyugodtan, csak írd meg mindent, ahogy hallottad!"

Nagyjából ennyi a film, s mindezt egy lendületre mondja el, pátosszal, elfogultan, forrófejűen, azzal a lelkesedéssel, melyet egy értelmiségi érzett, amikor hosszú idő után végre sikerült öszszetalálkoznia a munkássággal.

Mindez azóta már történelem, s ebből is következik, hogy előbb-utóbb be kell kerülnie a történelemkönyvekbe is.

- szónyi -

"Én akkor már egy facér kommunista voltam..."

A fenti kijelentést Piros László volt belügyminiszter /1954 - 1956. okt. 26./ tette november 25-én, arra a kérdésre válaszolva, hogy olvasta-e a Népszabadság 1956. november 2-i számában megjelent cikket Kádár János tollából, melyben merőben ellenkezően ítélte meg az "56-os eseményeket", mint ahogy 30 éve hivatalosan szokták megítélni, és ha olvasta, mi a véleménye róla. Piros László akkor már "facér kommunista" volt, így nem is hallott ilyesmiről, és nem is olvasott ilyen cikkeket. Tájékozatlansága érthető. Amit egyszer sajnálatosan elmulasztott, ma már aligha pótolhatja, közkönyvtárainkban épp a jelzett időszak példányai hiányoznak. Mint régi belügyi szakembertől érdemes lett volna megkérdezni, hogy miért, ám ezt jellemző módon senki sem tette.

Megvan az okom rá, hogy ezzel a kiragadott epizóddal kezdjem beszámolómat arról a beszélgetésről, amelyet a lehetetlenül elégtelen tájékoztatás és a konkurrenciát jelentő Herzog-film ellenére összegyűlt 40 ember folytatott a vendéggel a József Attila Kollégiumban. Amiről beszámolhatnék, az az ilyen jellegű kérdésekre adott hasonló válaszok lehetnének. Ez viszont nem áll szándékomban. Fon-